

**ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ,
УПРАВЛІННЯ, ПРАВА ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
КАФЕДРА ПІДПРИЄМНИЦТВА І ПРАВА**

Освітньо-професійна програма Підприємництво
Спеціальність 076 Підприємництво, торгівля та біржова діяльність
Ступінь вищої освіти Магістр

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач

кафедри

Ханлар МАХМУДОВ

14 грудня 2023 року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: **«Розвиток підприємницької діяльності на засадах підвищення
економічної ефективності»**

виконав здобувач вищої освіти денної форми навчання

Леонов Максим Геннадійович

Керівник кваліфікаційної роботи
к.е.н., доцент

Олена МИХАЙЛОВА

Полтава – 2023 року

ВСТУП

Актуальність теми. Забезпечення ефективності діяльності є однією з ключових цілей будь-якого підприємства. У сучасних умовах господарювання це завдання стає більш складним через вплив безлічі зовнішніх та внутрішніх факторів, які призводять до зростання витрат та зменшення доходів підприємств. Керівництво підприємств потребує ефективних методів та інструментів для протидії цим негативним впливам. Управління ефективністю підприємства передбачає реалізацію ряду управлінських функцій, таких як планування, вимірювання, аналіз та контроль, спрямованих на оцінку окремих показників ефективності виробництва та фінансових результатів, таких як продуктивність праці чи прибуток, з метою досягнення їхнього зростання.

Багатьма вченими-іноземцями досліджувалися проблеми управління ефективністю діяльності підприємств, а саме: Р. Беннетом, Т. Пітерсом, О. Рацом, Дж.К. Лафтою, Р.С. Капланом, Д.П. Нортоном, В.Д. Шапірою, однак різні погляди, викладені в цих працях, породжують ряд обговорень.

Все більше уваги проблемам управління ефективністю діяльності підприємств і приділяється українськими вченими, такі, як: Т. Говорушко, А. Гончарук, Н. Климаш, Г. Куденко, А. Куценко, І. Тадікі та ін.

Зв'язок роботи з науковими темами. Вивчення та аналіз кваліфікаційної роботи проведено відповідно до розробленого плану наукових досліджень, який був затверджений кафедрою підприємництва і права Полтавського державного аграрного університету.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є розвиток підприємницької діяльності на засадах підвищення економічної ефективності.

Основними завданнями дослідження є:

– висвітлити теоретичні підходи щодо управління підприємницькою діяльністю на засадах зростання економічної ефективності;

- провести оцінку механізму формування та управління підприємницькою діяльністю на засадах зростання економічної ефективності;

- розробити стратегічні шляхи підвищення підприємницької діяльності на засадах зростання економічної ефективності.

Об'єктом дослідження є дослідження, що фокусується на створенні та обґрунтуванні стратегій підвищення підприємницької діяльності в аграрному підприємстві, зокрема, на основі принципів підвищення ефективності.

Предметом дослідження є комплекс теоретичних та методичних підходів до визначення стратегій підвищення підприємницької діяльності в аграрному підприємстві, зокрема, з основним акцентом на зростанні ефективності.

Методи дослідження. Методологія дослідження ґрунтується на застосуванні різноманітних методів, таких як діалектичний і абстрактно-логічний аналіз, статистико-економічні підходи, використання джерел в монографіях, системний аналіз, кореляційно-регресійний аналіз і методи економіко-математичного моделювання.

Інформаційною базою проведення дослідження слугували різноманітні джерела і ресурси. Серед них: законодавчі акти та нормативно-правові документи України, річні звіти, поточна бухгалтерська та статистична звітність аграрних підприємств, а також наукові праці вчених-економістів і літературні джерела. Персональні спостереження автора, які також є основою аналізу. Теоретичну базу дослідження становлять ключові концепції та висновки, які були висловлені у наукових творах зарубіжних та вітчизняних учених, що спеціалізуються у сфері організації обліку та аналізу ефективності підприємницької діяльності.

Елементи наукової новизни:

узагальнено: отримані результати дослідження, що сприяють подальшому розвитку теоретичних, методичних і практичних аспектів у

підвищенні ефективності підприємницької діяльності в аграрному підприємстві.

набули подальшого розвитку:

– стратегічні шляхи підвищення підприємницької діяльності на засадах зростання економічної ефективності.

Практична значущість. У кваліфікаційній роботі були проаналізовані теоретичні положення, що стосуються підприємницької діяльності. Це дослідження становить основу для виявлення та вирішення сучасних проблем, пов'язаних із підвищенням економічної ефективності у сфері аграрного підприємництва.

Апробація результатів роботи. Основні результати наукового дослідження та їх потенційна практичність були висвітлені на:

– Всеукраїнській науково-практичній конференції «Трансформаційні процеси в економіці: від конкуренції до кооперації», від 26 жовтня. м. Хмельницький, 2023 р., на тему «Розвиток підприємницької діяльності на засадах підвищення економічної ефективності».

За результатами досліджень опубліковано фахову статтю:

Михайлова О., Писаренко С., Лисенко А., Леонов М., Діденко А. Продуктивність та мотивація праці, як основа розвитку підприємницької діяльності: вплив війни. Агросвіт. № 22 Київ. 2023. С. 112-119. (додаток А).

Структура та обсяг дипломної роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Основний зміст викладено на 59 сторінках друкованого тексту, робота містить 21 таблицю, 1 рисунок та додатки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ НА ЗАСАДАХ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ

1.1. Економічна ефективність підприємницької діяльності, та її сутність

Головною метою функціонування підприємства на ринку є збільшення власного капіталу та отримання прибутку шляхом проведення виробничої та іншої господарської діяльності. Усі методи, пов'язані з цим, такі як розширення асортименту товарів, удосконалення організаційної структури, виходження на нові ринки та підвищення ефективності підприємства, сприяють задоволенню потреб споживачів і здобуттю компанією прибутку від продажу своєї продукції, товарів, робіт та послуг [11].

Для створення ринкової системи господарювання та розвитку конкурентних відносин між її учасниками в Україні необхідно впровадити ефективний управлінський та управлінсько-економічний механізм. Цей механізм повинен забезпечувати результативне та прибуткове функціонування ключових структурних підрозділів підприємств. Ефективність визнається однією з важливих категорій в економіці, що непосредствено пов'язана з досягненням загального результату у розвитку підприємства. На поточному етапі розвитку ринкових відносин в Україні підприємства повинні активно працювати для підвищення ефективності своєї діяльності. Ефективність діяльності підприємства є вкрай важливою, оскільки вона визначає якість, доцільність, результативність та корисність, а також співвідношення між ефектом від усіх аспектів його діяльності та сукупністю витрат на досягнення цього ефекту [27, с. 104].

Для оцінки економічної результативності діяльності підприємств перш за все слід розглянути теоретичні аспекти таких понять, як «ефект»,

«ефективність», «ефективність підприємницької діяльності» На перший погляд, всі ці терміни можуть здатися ідентичними, але насправді вони відрізняються за своєю економічною суттю та методологічним підходом до аналізу та оцінки.

За визначенням «ефект» - це результат заходів, спрямованих на підвищення продуктивності виробництва через економію та раціональне використання всіх виробничих ресурсів [44].

«Ефективність» - це термін, що використовується для оцінки результатів господарської діяльності підприємства у порівнянні з витратами, пов'язаними з відповідною діяльністю. Ефективність є ключовим якісним фактором економічного розвитку організації, оскільки вона забезпечує абсолютне зростання її результатів при тому ж рівні зусиль. Вона включає в себе рентабельність, яка є загальним показником ефективності [2].

«Ефективність підприємської діяльності» може бути розглянута з різних точок зору і застосована для розробки та обґрунтування рішень у різних галузях підприємницької діяльності. Наприклад, колектив авторів під керівництвом Р.І. Завадяка розглядає ефективність як «поліваріативну категорію». Вони розглядають її з трьох різних позицій:

- Конкурентоспроможність, яка визначається як ступінь досягнення стратегічних та тактичних завдань для забезпечення конкурентоздатності господарюючої системи.

- Залучення та використання ресурсів, що розглядається як здатність досягнення певних виробничих та економічних результатів за використання факторів господарської діяльності.

- Задоволення інтересів, яке представляє собою результат задоволення інтересів всіх сторін, які взаємодіють в економічній діяльності.

Тобто, ефективність може бути розглянута як комплексна категорія, що враховує різні аспекти господарської діяльності підприємства.

Цей засіб виступає як інструмент для оцінки діяльності підприємства, фактором, що впливає на подальший розвиток економічної системи і

джерелом зміцнення потенціалу бізнесу в умовах конкурентного оточення [9, с. 56].

Економічна ефективність становить ключову складову ринкової економіки і прямо взаємодіє з досягненням кінцевої мети розвитку суспільного виробництва в цілому, а також з успішністю кожного окремого підприємства.

Неможливо заперечити, що ефективність - це складний, багатогранний та комплексний феномен. За думкою більшості вчених, ефективність є однією з найбільш складних категорій у сучасній економічній науці. Крім того, поняття ефективності зазнавало змін протягом часу і має довгу та важливу історію розвитку.

У табл. 1.1 розглянута сутність терміну «ефективність».

Таблиця 1.1

Тлумачення поняття «ефективність» за різними авторами

Автор(и), джерело	Тлумачення поняття «ефективність»
В.Г. Андрійчук [3].	Зв'язок між результатами виробництва, що включають продукцію і матеріальні послуги, з одного боку, та витратами на працю та засобами виробництва, з іншого боку.
Бойчик І. М. [11].	Ефективність економічної діяльності визначається успішним виконанням економічних програм і реалізацією заходів, які відображають відношення між досягнутим економічним результатом та витратами ресурсів, необхідних для його досягнення.
Малік М.Й. [32].	Розробка оптимальної або найкращої комбінації продукції шляхом використання найбільш ефективних ресурсів.

Враховуючи погляди провідних науковців на тему економічної ефективності, ми пропонуємо своє власне розуміння цієї категорії. Економічна ефективність представляє собою результат фінансово-економічної діяльності суб'єкта господарювання, що охоплює всі витрати на виконання цієї діяльності і включає чистий прибуток, призначений для подальшого розвитку бізнесу.

Отже, ефективність економічної діяльності підприємства визначається ключовими чинниками:

- Реалізація максимально досяжних економічних цілей, спрямованих на повний розкриття потенціалу підприємства.

- Виявлення змін, необхідних для повного розкриття потенціалу підприємства та впровадження необхідних змін для досягнення стратегічних цілей [22, с. 79]:

- Оцінка ефективності має якісний і кількісний аспекти, і для цього використовуються критерії та система економічних показників [19].

Ефективність розглядається з якісного та кількісного погляду, і для її визначення та вимірювання використовуються критерії та система економічних показників [19].

Критерій - це елемент, що дає можливість проводити оцінку підприємницької діяльності за певними параметрами. В контексті предмету, критерій визначається як якість або особливість отримання результату, що наочно відображає його основний зміст, та слугує головним оціночним фактором. Національний дохід та максимізація його при мінімальних витратах живої та уречевленої праці є основним критерієм економічної ефективності виробництва. Саме він слугує шкалою оцінки економічної ефективності всього господарства [58].

Основною основою управління є визначення ефективності його діяльності. Оцінка ефективності ґрунтується на єдинообразних методологічних принципах визначення результативності. Серед ключових загальних принципів здійснення практичної діяльності виділяють наступні:

- при розробці та реалізації проектів важливо поєднувати науково-технологічний аналіз із комерційним, фінансово-економічним та соціальним, забезпечуючи загальний підхід щоб втілити в життя.

- при оцінці ефективності діяльності необхідно проводити порівняння витрат і результатів з урахуванням зміни цінності грошей у часі.

- в ході здійснення діяльності важливо принципово мати на увазі невизначеність та ризики.

Інтегрований підхід до керування ефективністю може бути

зображений у вигляді представленого на рис. 1.1. Управління економічною ефективністю є системою принципів і методів, спрямованих на розробку та впровадження керівницьких рішень в усіх ключових аспектах діяльності підприємства. Успішна функціональність системи управління економічною ефективністю підприємницько діяльності значною мірою визначається результативністю її організаційного забезпечення.

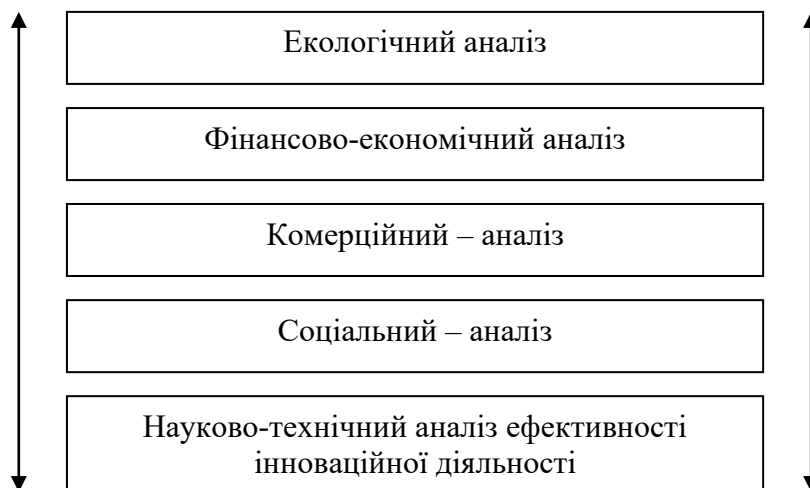


Рис. 1.1. Узагальнений підхід до управління економічної ефективності діяльності підприємств [54].

Ефективність забезпечення організаційної системи управління економічною продуктивністю підприємства суттєво визначається успішним функціонуванням цієї системи. Система організаційного забезпечення управління економічною продуктивністю підприємства представляє собою взаємопов'язану структуру внутрішніх служб і підрозділів підприємства, що відповідають за розробку та прийняття управлінських рішень у сферах планування, формування, розподілу прибутку. Крім того, вони несуть відповідальність за результати цих управлінських рішень [69].

Оцінка економічної ефективності виробничо-господарської діяльності підприємств виконується шляхом використання різноманітних науково обґрунтованих та взаємопов'язаних показників. Ці показники дозволяють провести порівняльний аналіз витрат, які були витрачені на виробництво продукції, як кінцевого результату діяльності. На разі не існує узгодженої

системи показників та їх класифікації, за допомогою яких можна здійснити детальний аналіз економічної ефективності підприємств.

Важливо зауважити, що на сьогодні науковці не прийшли до єдиного загальноприйнятого показника для визначення економічної ефективності суб'єктів господарювання. Питання стосовно розробки універсального показника для визначення економічної ефективності є актуальним і вимагає подальших досліджень. Варто відзначити, що науковці вже запропонували різні формули, які мають свої переваги та недоліки [54].

Деякі економісти розглядають ефективність як комплексний економічний показник, який визначає окремий результат конкретної виробничої діяльності та відображає основну мету виробництва, розкриваючи кінцевий корисний ефект від використання різних засобів виробництва, живої та уречевленої праці. Інше широко використовуване визначення стверджує, що «ефективність виробництва - це відносний показник, який оцінює результативність виробництва у порівнянні з використаними виробничими ресурсами». Кількісний та якісний аспекти цього підходу об'єднуються в критеріях та показниках ефективності виробництва.

Андрійчук В. Г тісно асоціює категорію «ефективність» із поняттям «рентабельне ведення виробництва», зазначаючи, що під час аналізу ефективності можна визначити вартість ресурсів, які використовуються, враховуючи їхню початкову (переоцінену) вартість (у випадку застосованих ресурсів), або частково враховуючи їх вартість у формі виробничих витрат (ресурси, витрачені під час виробництва) [3].

Економічна ефективність визначається через співвідношення між результатами виробництва і використаними ресурсами, при цьому отримуючи вартісні показники ефективності виробництва. Це співвідношення може бути виражене у трьох варіантах:

- 1) ресурси і результати виражені у вартісній формі;
- 2) ресурси – у вартісній, а результати – у натуральній формі;

3) ресурси – у натуральній, а результати – у вартісній формі [12].

Значна увага економістів до понять «економічна ефективність» та «ефективність» свідчить про їх виняткову важливість. Це веде до наявності різних визначень та значних розбіжностей у розумінні цих термінів.

Узагальнюючи ці поняття, можна зазначити, що термін «економічна ефективність» виникає з концепції «економічний ефект», який відображає отриманий економічний результат в абсолютному вираженні. Економічна ефективність визначається взаємозв'язком економічного ефекту та витрат чи ресурсів, які були витрачені на його досягнення. За затратним підходом, економічний ефект порівнюється з усіма витратами, тоді як за ресурсним підходом - лише з витратами конкретних видів ресурсів (матеріальних, трудових, фінансових). Економічна ефективність діяльності підприємства виступає як одна з різновидів економічної ефективності і відображає ступінь ефективного використання ресурсів та засобів, які перебувають у розпорядженні підприємства.

1.2. Підприємницька діяльність в аграрній сфері, та фактори впливу на неї

У сфері сільського господарства існує ряд особливостей, які визначають розвиток підприємництва. Розвиток підприємництва сприяє розширенню сфери застосування сільськогосподарської праці, відкриваючи нові можливості для працевлаштування незайнятого сільського населення та тих робітників, які втратили роботу на менш ефективних підприємствах. Активне підприємництво може істотно зміцнити економічну основу місцевих рад та сприяти позитивному впливу на розвиток сільських та невеликих міських територій [43].

Несприятливі умови для розширення підприємництва в аграрній сфері України обумовлені різними труднощами. Зокрема, це включає відсутність

достатніх грошових ресурсів (первинного капіталу) серед працівників сільського господарства, які могли б виступати потенційними підприємцями; обмежену виробничу та обслуговуючу матеріально-технічну базу; недостатній правовий захист та відсутність визначених юридичних гарантій для підприємців у сферах власності, розпорядження майном, отримання та розподілу прибутку [59].

Основні характеристики підприємства як форми організації господарювання визначено в Господарському Кодексі України (ст. 62). Згідно з цим положенням, підприємство є автономним суб'єктом господарювання, створеним компетентним органом державної влади, органом місцевого самоврядування або іншими суб'єктами з метою задоволення суспільних та особистих потреб. Його функціонування включає регулярне здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної та інших видів господарської діяльності відповідно до чинних законодавчих норм.

М. Малік визначає підприємництво як інституція, що сприяє інноваційному розвитку аграрного сектора економіки. Цей інститут виступає засобом структурної перебудови та стимулює трансформаційні зміни через інституціоналізацію економічних відносин у контексті ринкових умов. Однак аграрний підприємницький інститут наразі не здобув економічної відповідальності, і надмір економічної влади створює можливість диктату щодо умов формування відносин, основною проблемою яких є перерозподіл ренти не на користь селянина-власника [32].

Як висловлює вчений із України, І. Бойчик, підприємство представляє собою організаційно відокремлену та економічно самостійну одиницю національної економіки, що спеціалізується на виробництві продукції, наданні послуг або виконанні робіт [11].

Зокрема, вона визначає ключові завдання підприємств:

- здобуття доходу для власника підприємства;
- забезпечення споживачів продукцією відповідно до ринкового попиту та умов укладених контрактів;

- гарантування виплати заробітної плати працівникам підприємства, створення належної атмосфери в колективі та можливостей професійного росту;
- забезпечення працівників належними робочими місцями;
- формування та підтримка потенціалу для майбутнього розвитку, забезпечення неперервності існування підприємства;
- здійснення заходів щодо охорони довкілля, таких як земля, повітря та водні ресурси;
- запобігання зриву поставок або випуску низькоякісної продукції, скорочення обсягів виробництва та зменшення прибутковості підприємства [1].

Враховуючи наведені завдання, кінцевий результат будь-якого підприємства, у тому числі сільськогосподарського, завжди буде визначатися інтересами власника, обсягом використаного капіталу, галуззю діяльності та умовами внутрішнього і зовнішнього середовища його функціонування.

Підприємницька активність у різних галузях економіки розвивається, враховуючи їхні специфічні особливості. Структура підприємництва в економіці України, переважно, характеризується розвитком торгівлі, яка не займається виробництвом, а розширює сферу обміну.

Така галузева структура національного господарства вважається не оптимальною, оскільки не сприяє зростанню темпів економічного зростання, базуючись на нарощуванні обсягів виробництва. Таким чином, розвиток сільськогосподарської сфери визнається пріоритетним напрямом регіонального розвитку.

Для визначення стратегічного напрямку розвитку підприємництва слід провести дослідження особливостей його розвитку в аграрній сфері (табл. 1.2).

Таблиця 1.2.

Характеристики еволюції підприємництва в аграрному секторі економіки

Характеристики	Підприємництво в аграрній сфері
Характер здійснення, пов'язаний із ризиком.	Великий ризик пов'язаний із значними інвестиціями у виробництво.
Економічний зміст діяльності	Операції, що проводяться у виробничій сфері.
Види доходу	Дохід від продажу сільськогосподарської продукції.
Тип господарювання	Об'єднання виробництва для продажу (фермерського господарства) та господарювання для власних потреб (особистого підсобного господарства).
Впровадження нововведень (ступінь інноваційності в діяльності).	Ступінь інноваційності проявляється через введення нового продукту, виробничої технології і т.д.
Соціальна відповідальність	Високий рівень соціальної відповідальності виявляється у гарантуванні продовольчої безпеки країни, виробництві екологічно безпечних продуктів харчування, створенні робочих місць в сільській місцевості та інших аспектах
Вплив зовнішніх факторів	Поза загальними зовнішніми факторами, такими як політична ситуація, глобальні економічні тенденції та інші, на результати діяльності також впливають природно-кліматичні умови.

Об'єктивні економічні закони, які регулюють розвиток підприємництва в аграрній сфері, представляють собою стійкі та повторювані зв'язки причинно-наслідкових відносин і взаємозалежності економічних явищ під час виробництва, розподілу, обміну та споживання сільськогосподарської продукції та послуг на різних етапах розвитку відповідних систем виробничих відносин [29, с. 164].

Ефективність підприємницької діяльності – це показник результативності управління ресурсами. Забезпечення ефективної діяльності є основним завданням для кожного промислового підприємства. Економічну ефективність визнають як співвідношення між отриманим результатом та витратами, необхідними для його досягнення.

Вираження ефективності діяльності базується на розрахунках відносних показників, що виникають із зіставлення абсолютних результативних і витратних параметрів підприємства.

З різних вчень критерії ефективності формулюються різним чином:

- досягнення максимального результату при оптимальних витратах;
- досягнення максимального результату при мінімізації витрат;
- досягнення максимального результату на одиницю витрат;
- зменшення витрат на одиницю результату [48, с. 334].

Існує велика кількість факторів, що впливають на результати підприємницької діяльності та її ефективність, вони можуть нести, як позитивний, так і негативний вплив. Тому важливо провести класифікацію цих факторів для забезпечення комплексного підходу при оцінці показників. Фактори є важливими рушійними силами у розвитку господарських процесів табл. 1.3 містить перелік факторів, які впливають на ефективність діяльності підприємства [69].

Таблиця 1.3

Фактори впливу на ефективність діяльності підприємства[69].

Внутрішні фактори	Зовнішні фактори
- Маркетинговий аспект: асортимент та номенклатура продукції, ринки збуту, якість товарів, ціноутворення, реклама, обсяги виробництва, фактори конкурентоспроможності товарів; стратегія інновацій - Фінансовий вимір: управління фінансовими ресурсами, включаючи власний та позичковий капітал, основний та оборотний капітал, оборотність, рентабельність, заборгованість перед кредиторами та дебіторами, кредитоспроможність, ліквідність - Операційний вимір: особливості виробництва, виробничі можливості, виробничий процес, логістика, системи управління якістю, організація внутрішніх служб - Управління персоналом включає в себе аспекти, такі як склад та кваліфікація працівників, їх рівень підготовки, мотивація, а також системи оплати праці, матеріального та соціального стимулювання. Крім того, важливо враховувати психологічні аспекти та особистісні якості керівника. - Антикризисний менеджмент: встановлення обмежень для маркетингу, фінансів, операційного менеджменту та управління персоналом - Сфера ризиків: встановлення обмежень для маркетингу	-державного втручання; - фінансово-валютні; - економічні та кон'юктурні; - науково-технічні; - екологічні; - форс мажорні (стихійні лиха, війна, фінансова криза)

При аналізі багатьох факторів, які визначають економічну ефективність підприємства, виділяють внутрішні та зовнішні чинники.

Внутрішні фактори пов'язані з організацією та управлінням підприємства, а також технологічними, управлінськими та кадровими аспектами. Зовнішні фактори включають ті, що впливають на суспільство тобто, зовнішнє середовище підприємства [14].

Слід зазначити, що перелічені фактори мають вплив не лише на виробничий процес, але і на фінансові та інвестиційні аспекти. Хоча така класифікація їх є недосконалою, що мати можливість забезпечити своє ефективне управління в усіх сферах підприємницької діяльності. З цієї причини для класифікації факторів необхідно розрізняти не лише зовнішні та внутрішні, але й загальні та специфічні. Слід мати на увазі, що необхідно виокремлювати ті фактори, які впливають на ефективність певних видів підприємницької діяльності.

Переглянувши, та охарактеризувавши впливові фактори, можемо визначити ключові чинники, які сприяють підвищенню продуктивності виробництва [11].

Дослідники систематизують всі заходи щодо підвищення ефективності функціонування підприємств за трьома ключовими чинниками:

- Управління витратами та ресурсами: ці заходи спрямовані на оптимізацію виробничої діяльності підприємства, що є в підприємстві наразі.
- Спрямування на розвиток та вдосконалення виробництва та інших видів діяльності передбачає постійне удосконалення організаційних та виробничих систем управління, а також форм та методів організації роботи. Головною метою є підвищення якості та конкурентоспроможності виготовленої продукції, а також постійне адаптування всіх аспектів діяльності до вимог сучасності.
- Удосконалення системи управління підприємством та всіма видами його діяльності: цей напрямок включає заходи, спрямовані на мобілізацію внутрішніх та зовнішніх факторів, що впливають на підприємство.

Отже всі заходи, спрямовані на підвищення ефективності підприємства, мають взаємозв'язок. Проте, особливо важливими стають чинники, що входять у третю групу (напрям), оскільки їх мобілізація впливає на обидві попередні групи [14].

Отже, ключовим завданням є оптимізація системи управління. Впровадження стратегії розвитку підприємства передбачає проведення результативної, ефективної та конкурентоспроможної господарської діяльності. Основні фактори, що сприяють підвищенню ефективності підприємства, включають покращення технічного рівня, оптимізацію управління, організацію виробництва і праці, зміни в обсягу та структурі виробництва, а також покращення якості природних ресурсів. Використання всіх цих чинників удосконалено, що є ключовим для забезпечення стабільного підвищення ефективності виробництва.

Висновки до розділу 1

1. Для створення ринкової системи господарювання та розвитку конкурентних відносин між її учасниками в Україні необхідно впровадити ефективний управлінський та управлінсько-економічний механізм. Цей механізм повинен забезпечувати результативне та прибуткове функціонування ключових структурних підрозділів підприємств.

2. «Ефективність» - визначається як показник, який використовується для оцінки результатів господарської діяльності підприємства у контексті витрат, що пов'язані із відповідною діяльністю. Цей термін є ключовим критерієм якісного характеру економічного розвитку організації, оскільки він визначає абсолютне підвищення її результатів при тому ж рівні зусиль.

3. Ефективність підприємницької діяльності – це показник результативності управління ресурсами. Забезпечення ефективної діяльності є основним завданням для кожного промислового підприємства. Економічну

ефективність визнають як співвідношення між отриманим результатом та витратами, необхідними для його досягнення.

4. Розвиток підприємництва сприяє розширенню сфери застосування сільськогосподарської праці, створенню нових можливостей для працевлаштування незайнятого сільського населення та робітників, які втратили роботу на неефективних підприємствах. Активне підприємництво може значно зміцнити економічну базу місцевих рад та позитивно впливати на розвиток сільських та невеликих міських територій.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ЗАСАДАХ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ

2.1. Організаційно-економічна характеристика об'єкту дослідження

Для досліджень та виконання завдань кваліфікаційної роботи ми обрали сільськогосподарський кооператив Полтавського району Полтавської області. Головною метою функціонування досліджуваного підприємства є здійснення господарської діяльності, орієнтованої на вирощування, переробку і збут сільськогосподарської продукції з метою здобуття прибутку. Крім того, воно ставить за мету задоволення соціально-економічних інтересів як власника, так і членів колективу.

Паралельно з основною метою, підприємство надає різноманітні послуги, такі як транспортні, комунально-побутові, будівельні, ремонтні та ритуальні послуги, спрямовані як на працівників підприємства, так і на інші категорії громадян.

Також підприємство здійснює оптову та роздрібну торгівлю сільськогосподарською продукцією, продуктами переробки та товарами власного виробництва. Воно займається комерційною торгівлею продовольчими і промисловими товарами, які закупаються в інших підприємств.

Додатково, підприємство здійснює будівельні та ремонтно-будівельні роботи, займається підсобними промислами та виробництвом будівельних матеріалів. Воно також надає агротехнічні та інші послуги для працюючого населення, сільськогосподарських товаровиробників, підприємств та організацій.

Аграрне підприємство впроваджує різноманітні методи та стратегії, включаючи організаційно-економічні і екологічні заходи, з метою оптимізації використання земельних ресурсів. Розподіл і кількість таких заходів залежать від наявного ресурсного потенціалу, масштабів діяльності і фінансово-економічної стійкості підприємства. Давайте розглянемо, як земельні ресурси використовуються в досліджуваному підприємстві, проаналізувавши дані, представлені в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Динаміка землекористування підприємства 2018-2022 рр.

Показники	Роки					Відхилення 2022 р. до 2018 р +,-
	2018	2019	2020	2021	2022	
Всього с.-г. угідь, га	3732,0	3732,0	3732,0	3732,0	3732,0	100,0
з них: ріллі, га	3287,0	3281,0	3281,0	3281,0	3281,0	100,0

Джерело: розраховано автором на основі річних звітів підприємства

Показники табл. 2.1. свідчать про те, що протягом досліджуваного періоду не відбулася жодна зміна щодо розмірів площі сільськогосподарських угідь, та становить 3732,0 га, площа ріллі залишається стабільною на рівні 3281,0 га.

Успішність операцій в аграрному секторі та результативність сільськогосподарського виробництва на внутрішніх і зовнішніх ринках в значній мірі визначаються рівнем забезпечення, ефективним використанням кадрового потенціалу та застосуванням науково підтверджених методів його управління.

Сучасні концепції управління людськими ресурсами акцентують увагу на розгляді працівників як найціннішого активу організації, який потребує адекватного розподілу, мотивації та розвитку, спільно з іншими ресурсами, з метою досягнення стратегічних цілей організації. Докладну інформацію про це можна знайти в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

**Динаміка показників використання трудових ресурсів
підприємства, 2018-2022 рр.**

Показники	Роки					Відхилен ня 2022 р. до 2018 р.
	2018	2019	2020	2021	2022	+, -
Середньорічна чисельність працюючих, осіб	234	229	230	230	235	1,0
з них зайнятих у с.-г. виробництві	209	203	198	198	210	1,0
у т. ч.: в рослинництві	118	110	103	107	112	-6,0
в тваринництві	91	93	95	91	98	7,0
Відпрацьовано за рік, тис. люд.-год.	505,79	512,58	460,41	435,1	422,4	-83,39
у т. ч.: в рослинництві	114,40	92,40	84,48	85,3	78,4	-36,0
в тваринництві	391,39	420,18	375,93	349,8	344,0	-47,39
Виробництво валової продукції у постійних цінах 2016 р. на 1 працівника, тис. грн	295,89	424,44	476,11	419,3	339,35	43,46
Одержано прибутку (збитку) на 1 працівника, тис. грн	-13,82	27,27	-99,99	104,8	153,31	167,3
Витрати на оплату праці, тис. грн	16316,0	18409,0	20688,0	18735,0	18404,0	2088,0
Середньомісячна заробітна плата 1 працівника, грн	5374,2	6803,0	8492,6	8131,5	10089,9	4715,7
Коефіцієнт використання нормативу часу	0,96	0,96	0,96	0,96	0,92	-0,04

Джерело: розраховано автором на основі річних звітів підприємства

Після ретельного аналізу даних, поданих у табл. 2.2, можна зробити наступні висновки. З'ясовано, що в 2018 р. середньорічна кількість працівників становила 234 особи, а в 2022 р. ця кількість збільшилася лише на одну особу, до 235. Щодо працівників, які працюють у сільськогосподарському виробництві, їх кількість складала 209 осіб у 2018 р. та 210 осіб у 2022 р. Кількість відпрацьованого часу зменшилася на 16,5 в.п. Виробництво валової продукції у постійних цінах 2016 р. на 1 працівника зростає із 295,89 тис. грн, до 339,35 тис. грн. Показник прибутку (збитку) на

1 працівника зростає досить істотно, майже в 11 разів. Середньомісячна заробітна плата 1 працівника зросла на 4715,7 тис. грн. Коефіцієнт використання нормативу часу зменшився 0,04 в.п.

Основні засоби підприємства включають у себе будівлі, споруди, машини, обладнання, транспортні засоби та інше майно, яке спрямоване на виробничу діяльність. Ці активи відіграють ключову роль у виробничому процесі та гарантують ефективну реалізацію продукції або надання послуг. Оборотні засоби підприємства охоплюють товари, сировину, матеріали, паливо, енергію, готову продукцію та інші ресурси, які використовуються у виробничому процесі та піддаються трансформації у готовий продукт чи послугу (таблю 2.3).

Таблиця 2.3

**Динаміка складу та використання основних та оборотних засобів
підприємства, 2018-2022 рр.**

Показники	Роки					Відхилення 2022 до 2018 рр	
	2018	2019	2020	2021	2022	+,-	%
1	2	3	4	5	6	7	8
Наявність основних фондів на кінець року – всього, тис. грн.	23201,0	19509,0	15096,0	12554,0	9789,0	-13412,0	42,2
у т. ч.: будинки, споруди та передавальні пристрої	9864,0	8220,0	7644,0	6533,0	4626,0	-5238	46,8
машини та обладнання	6362,0	5330,0	6415,0	4812,0	3531,0	-2831,0	55,5
транспортні засоби	3502,0	2890,0	1229,0	1721,0	1095,0	-2407,0	31,2
інструменти, прилади, інвентар	545,0	695,0	594,0	785,0	712,0	167,0	130,6
інші основні засоби	17,0	17,0	17,0	17,0	17,0	0,0	100,0
Вартість оборотних фондів на кінець року – всього, тис. грн.	56832,0	50257,0	49983,0	74676,0	79936,0	21104,0	140,6
у т. ч.: виробничі запаси	21156,0	16005,0	14443,0	18532,0	16420,0	-4736,0	77,6
тварини на вирощуванні та відгодівлі	6218,0	6134,0	6617,0	4067,0	5416,0	-802	87,1
незавершене виробництво	3807,0	4934,0	3520,0	10096,0	13730,0	9923,0	в 6 разів
готова продукція	17130,0	13903,0	12590,0	19693,0	20238,0	3108,0	118,2

Продовж. табл. 2.3

1	2	3	4	5	6	7	8
дебіторська заборгованість	1336,0	4820,0	4785,0	7190,0	8093,0	6757,0	в 6 разів
грошові кошти	2256,0	733,0	362,0	147,0	13122,0	10866,0	в 5 разів
інші оборотні активи	249,0	45,0	676,0	638,0	983,0	734,0	394,7
Фондозабезпеченість, тис. грн.	5082,0	4907,9	4039,6	3055,9	922,4	-4159,6	18,2
Фондоозброєність, тис. грн.	108,2	121,2	100,6	82,6	25,4	-82,8	23,5
Фондомісткість, грн.	0,02	0,17	0,16	0,11	0,02	0,0	100,0
Фондовіддача, грн.	35,5	5,6	6,2	8,6	39,6	4,4	112,4
Норма прибутку, %	8,9	18,3	17,9	21,6	41,5	32,6	x
Фондорентабельність, %	30,7	47,1	77,9	150,3	98,4	67,7	x

Джерело: розраховано автором на основі річних звітів підприємства

Проведений аналіз динаміки структури та використання основних та оборотних засобів підприємства свідчить про нестабільний характер їх використання протягом аналітичного періоду. Варто відзначити позитивні тенденції у зростанні вартості основних засобів, зокрема групи «інструменти, прилади, інвентар» (збільшення на 30,6%) і «інші основні засоби». Зазначено також зростання використання оборотних засобів на загальну суму 21104,0 тис. грн. Якщо аналізувати окремо за групами, виявлено зменшення вартості виробничих запасів на 22,4% та тварин на вирощуванні та відгодівлі на 12,9%. Однак інші групи відзначилися зростанням, зокрема незавершене виробництво зросло в 6 разів, дебіторська заборгованість і грошові кошти збільшилися відповідно в 6 та 5 разів.

Аналіз показників ефективності використання основних та оборотних засобів, дає можливість зробити наступний висновок, про те, що фондозабезпеченість підприємства вказаного періоду спостерігає значний знижений тренд, відбуваючись з 5082,0 тис. грн у 2018 р. до 922,4 тис. грн у 2022 р., що становить зменшення на 81,8%. Це стрімке зменшення обумовлене недостатньою заміною застарілих основних засобів новими, що призводить до значного скорочення фондоозброєності праці, майже в три рази. Вартість використаних основних засобів залишається стійкою, хоча вона коливалася протягом досліджуваного періоду. У 2022 р. показник

фондомісткості залишається на попередньому рівні. Норма прибутку в 2022 р. складає 8,9%, порівняно з 41,5% у 2018 р., відзначаючи зниження на 32,6 відсоткових пунктів. Тим не менш, фондорентабельність збільшується з 30,7% до 98,4%, що свідчить про ефективне використання основних засобів навіть у період нестабільних економічних коловань.

Структура товарної продукції в аграрному підприємстві потрібна для кількох основних цілей, а саме, для планування та управління виробництвом, аналізу ринку та маркетингу, планування ресурсів, та фінансового управління в підприємстві, та є важливою для багатьох аспектів ефективного управління та досягнення успіху на ринку сільськогосподарської продукції табл. 2.4.

Таблиця 2.4

**Динаміка складу і структури товарної продукції в підприємстві,
2018-2022 рр.**

Галузі й види продукції	Продано в сер. за 2018- 2022 рр., ц	Вартість товарної продукції, тис. грн	Струк- тура,	Місце продукції
			%	
Продукція рослинництва - всього	х	7463,7	48,3	х
у тому числі: зернові та зернобобові - всього	33716,60	3539,9	22,9	х
з них: пшениця озима	15418,20	1584,2	10,2	3
гречка	54,00	19,3	0,1	13
кукурудза на зерно	12599,80	1351,6	8,7	4
ячмінь ярий	4141,60	395,1	2,6	6
горох	292,40	31,1	0,3	9
овес	215,80	19,1	0,1	12
інші зернові та зернобобові	994,80	139,6	0,9	11
соняшник	9480,80	2694,5	17,4	2
соя	4433,20	1047,5	6,8	5
Продукція тваринництва - всього	0,0	8003,1	51,7	х
великої рогатої худоби	155,00	180,4	1,2	8
свиней	822,80	1047,8	6,8	5
молоко	27112,60	6741,8	43,6	1
мед	13,16	33,07	0,2	10
Всього по господарству	х	15466,8	100,0	-

Джерело: розраховано автором на основі річних звітів підприємства

Після аналізу показників, представлених у табл. 2.3, ми прийшли до наступних висновків. Найбільший вклад у структуру товарної продукції складає виробництво молока, що становить 43,6%. Друге місце займає виробництво соняшнику з часткою 17,4%, тоді як третє місце посідає виробництво озимої пшениці з часткою 10,2%. Коефіцієнт спеціалізації, що застосовується на досліджуваному підприємстві, складає 0,561, що свідчить про високий ступінь спеціалізації в сфері виробництва молочно-зернових продуктів.

Ефективність виробництва в сільському господарстві є ключовою темою, яка активно досліджується і аналізується в рамках галузі сільськогосподарської економіки. Ця проблематика стосується оцінки та підвищення продуктивності, якості та прибутковості сільськогосподарських підприємств.

Один із основних показників ефективності включає в себе виробничий результат, що охоплює такі фактори, як загальний обсяг виробленої продукції, її ринкова вартість, доходи від реалізації та чистий прибуток. Ці показники відображають фінансовий стан підприємства та його здатність до досягнення прибутковості табл. 2.5.

Таблиця 2.4

**Динаміка показників ефективності сільськогосподарського
виробництва підприємства, 2018-2022 рр.**

Показники	Роки					2022 р. до 2018 р., %
	2018	2019	2020	2021	2022	
Вартість валової продукції у постійних цінах 2016 р. – всього, тис. грн	72931,0	91657,3	92186,8	76983,3	91143,2	124,9
у т. ч.: рослинництва	49682,7	72780,8	77530,7	66175,9	80934,8	162,9
тваринництва	23248,3	18876,5	14656,1	10807,4	10208,4	43,9
Вартість валової продукції у діючих цінах – всього, тис. грн	82303,2	110695,2	94222,0	107967,7	149998,5	182,2
у т. ч.: рослинництва	49902,4	81646,2	70279,7	89790,6	131258,4	263,0
тваринництва	32400,8	29049,1	23942,3	18177,1	18740,1	57,8
Повна собівартість реалізованої продукції –	66778,3	8431,2	98151,8	81218,3	76516,2	114,5

всього, тис. грн						
у т. ч.: рослинництва	31827,3	49723,0	59809,4	58182,8	56349,3	177,1
тваринництва	34951,0	35208,2	38342,4	23035,5	20166,9	57,1
Дохід від реалізації продукції – всього, тис. грн	73907,7	100455,5	86449,6	100089,0	113827,9	154,0
у т. ч.: рослинництва	42399,5	69767,9	59715,5	81501,9	95529,8	140,4
тваринництва	31508,5	30687,6	26734,1	18587,1	18298,1	58,1
Прибуток (збиток) – всього, тис. грн	7129,4	92024,3	-11702,2	18870,7	37311,7	в 5 разів
у т. ч.: рослинництва	10572,2	20044,9	-93,9	23319,1	39180,5	в 3 рази
тваринництва	-3442,5	-4520,6	-11608,3	-4448,4	-1868,8	54,3
Рівень рентабельності (збитковості), %	10,7	1091,5	-11,9	23,2	48,8	X
у т. ч.: рослинництва	33,2	40,3	-0,2	40,1	69,5	X
тваринництва	-9,8	-12,8	-30,3	-19,3	-9,3	X

Джерело: розраховано автором на основі річних звітів підприємства

З аналізу динаміки показників ефективності сільськогосподарського виробництва підприємства витікає наступне, вартість валової продукції у фактичних цінах зросла на 92645,0 тис. грн. Повна собівартість також збільшилася майже в 1,5 рази, що негативно вплинуло на показники ефективності, і це зростання відзначається у обох галузях. Виручка від реалізації продукції в 2022 році складає 76519,0 тис. грн, порівняно з 54101,0 тис. грн у 2018 році, збільшившись на 22418,0 тис. грн. Загальний прибуток та прибуток в галузі рослинництва зросли протягом досліджуваного періоду. Однак прибуток в тваринництві зменшився на 1669,0 тис. грн. Рівень рентабельності виявляє нестабільну динаміку в рослинницькій галузі, та негативною є в тваринництві.

2.2. Оцінка механізму формування діяльності підприємства в умовах управління її ефективністю

В сучасних умовах аграрне підприємство стикається з важливим завданням – оптимізацією обсягів виробленої продукції для досягнення максимальної ефективності своєї діяльності. Обсяги виробництва сільськогосподарської продукції аграрному підприємстві стають ключовим

фактором, який безпосередньо впливає на їхню конкурентоспроможність і економічну стійкість на ринку.

Таблиця 2.6

**Динаміка обсягів виробництва сільськогосподарської продукції
підприємства, 2018-2022 рр., ц**

Назва продукції	Роки					2022 р. у % до 2018 р.
	2018	2019	2020	2021	2022	
Пшениця	10986	16006	446	20318	29919	272,3
Гречка	1700	2000	-	103	-	-
Кукурудза на зерно	32964	87905	1276	80919	93044	282,3
Ячмінь	25552	16839	295	13954	8058	31,5
Соняшник	23652,5	27801	978	30087	32522	137,5
Соя	4309	7980	251	4522	8586	199,3
М'ясо великої рогатої худоби	1452	1850	703	450	367	25,3
М'ясо свиней	834	560	440	866	1181	141,6
М'ясо птиці	160	98	-	-	-	-
Молоко	40823	35842	27448	17638	14981	36,7
Яйця курячі (тис. шт.)	500	197	-	-	-	-

Джерело: розраховано автором на основі річних звітів підприємства

З аналізу динаміки виробництва сільськогосподарської продукції досліджуваного підприємства витікає наступне. Обсяги виробництва зростають майже по всіх видах продукції, лише за винятком виробництва ячменю, та молока, їх обсяг меншуються, так по ячменю на 68,5%, та по молоку на 63,3 %.

Аграрне підприємство в сучасних умовах знаходяться під впливом різноманітних факторів, і одним із ключових є формування товарної продукції, яку воно виробляє. Відправною точкою для оцінки ефективності аграрного підприємства часто стає якість та кількість продукції, яку воно виводить на ринок. Розглянемо, як саме товарна продукція впливає на ефективність аграрного підприємства табл. . У підсумку, товарна продукція аграрного підприємства визначає його ефективність, впливаючи на фінансові, ринкові, екологічні та інші аспекти діяльності. Рациональне управління цими факторами стає ключем до досягнення стабільності та успіху в аграрному секторі.

Таблиця 2.7

Динаміка товарної продукції підприємства, 2018-2022 рр., тис. грн

Назва продукції	Роки					2022 р. у % до 2018 р.
	2018	2019	2020	2021	2022	
Пшениця	1602,0	3789,0	7943,0	8305,3	12808,7	799,5
Гречка	2218,5	2610,0	-	-	-	-
Кукурудза на зерно	8923,0	22560,0	31277,0	38006,7	30178,1	338,2
Ячмінь	4229,0	2056,0	2213,0	2680,2	5775,1	136,6
Соняшник	23397,0	19560,0	19629,0	28979,5	37285,8	159,4
Соя	-	5896,0	2966,0	2350,2	3277,7	-
М'ясо великої рогатої худоби	2750,0	4550,0	7928,0	2184,5	2079,0	75,6
М'ясо свиней	1749,0	1802,0	1050,0	2554,1	3622,7	207,1
М'ясо птиці	355,0	240,0	-	-	-	-
Молоко	25761,0	22985,0	17496,0	13848,5	12596,4	48,9

Джерело: розраховано автором на основі річних звітів підприємства

Аналіз показників табл. 2.7 дає можливість зробити наступні висновки. Так вся товарна продукція підприємства, що формується в ньому, має тенденцію до зростання, найбільшу вагу в списку займає соняшник і це 37285,5 тис. грн, друге місце посідає кукурудза на зерно – 30178,1 тис. грн, та на третьому місці в товарній продукції посідає пшениця – 12808,7 тис. грн. Щодо формування товарної продукції в галузі тваринництва, то слід зауважити на наступному, про те, що виробництво м'яса великої рогатої худоби зменшується із 2750,0 тис. грн у 2018 р., до 2079,0 тис. грн у 2022 р. Так само така товарна продукція, молоко також зменшується на 51,1 %.

Виробнича собівартість є ключовим показником, що визначає ефективність та конкурентоспроможність сільськогосподарського підприємства. Цей показник включає в себе різноманітні витрати, пов'язані з виробництвом сільськогосподарської продукції, і визначає, наскільки ефективно використовуються ресурси для отримання кінцевого продукту, Враховуючи всі ці характеристики, сільськогосподарське підприємство може здійснити ретельний аналіз виробничої собівартості та вдосконалити стратегії для оптимізації витрат, підвищення ефективності та створення конкурентоспроможного продукту на ринку. табл. 2.8.

Таблиця 2.8

**Динаміка виробничої собівартості сільськогосподарської продукції
підприємства, 2018-2022 рр., грн/ц**

Назва продукції	Роки					2022 р. у % до 2018 р.
	2018	2019	2020	2021	2022	
Пшениця	235,4	296,4	347,5	365,6	385,3	163,7
Гречка	934,5	892,5	-	-	-	-
Кукурудза на зерно	376,6	221,6	278,1	306,8	286,9	76,2
Ячмінь	261,5	356,4	357,5	453,0	440,7	168,5
Соняшник	538,6	560,0	627,7	692,9	556,6	103,3
Соя	-	690,3	878,8	1090,0	1044,5	-
М'ясо великої рогатої худоби	2339,0	3528,3	4020,3	6531,2	4438,3	189,8
М'ясо свиней	5068,1	6728,6	13397,7	5684,7	3899,1	76,9
М'ясо птиці	8114,6	9005,2	-	-	-	-
Молоко	648,7	634,4	919,7	765,8	937,3	144,6

Джерело: розраховано автором на основі річних звітів підприємства

Дослідивши показники таблиці 2.8, слід зауважити про наступне. Динаміка виробничої собівартості сільськогосподарської продукції досліджуваного підприємства зростає за всіма видами продукції, що виробляється в ньому. Стрімке зростання собівартості спостерігається при виробництві ячменю, і цей показник становить 68,8 %, у пшениці 63,7 %, при виробництві м'яса великої рогатої худоби собівартість зростає на 89,8%. Виробництво молока також є високо затратним.

Прибутковість виробництва продукції є важливим показником ефективності та стійкості сільськогосподарських підприємств. Цей показник визначає, наскільки успішно підприємство використовує свої ресурси для отримання прибутку та забезпечення стійкого фінансового розвитку. Прибутковість виробництва продукції обумовлена комплексним підходом та врахуванням різноманітних чинників, табл. 2.9.

Аналіз показників табл. 2.9 свідчить, що більша частина продукції, яка виробляється в досліджуваному підприємстві є прибутковою, причому даний показник зростає за досліджуваний період, і досить істотно. Так в цю категорію можна віднести виробництво соняшнику, кукурудзи на зерно, та ячменю, не зважаючи на його високу собівартість. Негативні показники по галузі тваринництва, тут виробництво всієї продукції є збитковою.

Таблиця 2.9

**Динаміка прибутку (збитку) на 1 ц виробництва продукції
підприємства, 2018-2022 рр., грн/ц**

Показник	Роки					2022р. у % до 2018 р.
	2018	2019	2020	2021	2022	
Пшениця	126,4	8,1	54,2	83,1	157,7	124,8
Гречка	515,5	557,5	-	-	-	-
Кукурудза на зерно	-35,9	27,1	30,5	171,6	123,7	344,6
Ячмінь	80,8	25,3	1,1	-61,9	119,8	148,3
Соняшник	332	149,6	41,9	290	1056,1	318,1
Соя	-	176,1	-208,2	128,4	413,5	-
М'ясо великої рогатої худоби	5,4	-1060,8	-1005,9	-3793,8	-1362,9	в 252 р.
М'ясо свиней	-2618,5	-3446,3	-9897,7	-2611,2	-497,5	19,0
М'ясо птиці	-5649,3	-6505,2	-	-	-	-
Молоко	23,3	40,5	-241,6	43,9	-30,1	-129,2

Джерело: розраховано автором на основі річних звітів підприємства

Рентабельність виробництва аграрної продукції є важливим критерієм фінансового успіху сільськогосподарського підприємства. Цей показник визначає, наскільки результативно використовуються ресурси для отримання прибутку та забезпечення сталого розвитку галузі. Підвищення рентабельності виробництва аграрної продукції потребує комплексного підходу та впровадження сучасних рішень. Забезпечення ефективного використання ресурсів, вдосконалення технологій та співпраця з ринком є ключовими стратегіями для досягнення стійкої та прибуткової діяльності в аграрному секторі, табл. 2.10. Дослідивши динаміку рентабельності (збитковості) виробництва продукції підприємства, слід відмітити, що позитивну динаміку досліджуваного показника можна постерігати лише при виробництві соняшнику (зростає на 128,1 в.п.), кукурудзи на зерно (зростає на 52,6 в.п.), та м'яса свинини (зростає на 38,9 в.п.). Остальні види продукції в досліджуваному підприємстві є збитковими.

Таблиця 2.10

**Динаміка рівня рентабельності (збитковості) виробництва продукції
підприємства, 2018-2022 рр., %**

Показник	Роки					2022 р. до 2018 р.
	2018	2019	2020	2021	2022	

						(+;-)
Пшениця	53,7	2,7	15,6	22,7	40,9	-12,8
Гречка	55,2	62,5	-	-	-	-
Кукурудза на зерно	-9,5	12,2	11,0	55,9	43,1	52,6
Ячмінь	30,9	7,1	0,3	-13,7	27,2	-3,7
Соняшник	61,6	26,7	6,7	41,9	189,7	128,1
Соя	-	25,5	-23,7	11,8	39,6	-
М'ясо великої рогатої худоби	0,2	-30,1	-25,0	-58,1	-30,7	-30,9
М'ясо свиней	-51,7	-51,2	-73,9	-45,9	-12,8	38,9
М'ясо птиці	-69,6	-72,2	-	-	-	-
Молоко	3,6	6,4	-26,3	5,7	-3,2	-6,8

Джерело: розраховано автором на основі річних звітів підприємства

Як загальний висновок в досліджуваному аграрному підприємстві слід приділити велику увагу зростанню показників економічної ефективності, мається на увазі в обох галузях, що розвиваються, що дасть можливість йому підвищити свій економічний рівень в складних умовах сьогодення.

Висновки до розділу 2

1. Для досліджень та виконання завдань кваліфікаційної роботи ми обрали сільськогосподарський кооператив, що розміщений в Полтавському районі Полтавської області. Головною метою функціонування досліджуваного підприємства є здійснення господарської діяльності, орієнтованої на вирощування, переробку і збут сільськогосподарської продукції з метою здобуття прибутку. Крім того, воно ставить за мету задоволення соціально-економічних інтересів як власника, так і членів колективу.

2. Проаналізувавши динаміку ефективності використання трудових ресурсів досліджуваного підприємства, можна зробити наступні висновки. З'ясовано, що в 2018 р. середньорічна кількість працівників становила 234 особи, а в 2022 р. ця кількість збільшилася лише на одну особу, до 235. Щодо працівників, які працюють у сільськогосподарському виробництві, їх кількість складала 209 осіб у 2018 р. та 210 осіб у 2022 р. Кількість відпрацьованого часу зменшилася на 16,5 в.п. Виробництво валової

продукції у постійних цінах 2016 р. на 1 працівника зростає із 295,89 тис. грн, до 339,35 тис. грн. Показник прибутку (збитку) на 1 працівника зростає досить істотно, майже в 11 разів. Середньомісячна заробітна плата 1 працівника зросла на 4715,7 тис. грн. Коефіцієнт використання нормативу часу зменшився 0,04 в.п.

3. Проведений аналіз динаміки структури та використання основних та оборотних засобів підприємства свідчить про нестабільний характер їх використання протягом аналітичного періоду. Варто відзначити позитивні тенденції у зростанні вартості основних засобів, зокрема групи «інструменти, прилади, інвентар» (збільшення на 30,6%) і «інші основні засоби». Зазначено також зростання використання оборотних засобів на загальну суму 21104,0 тис. грн. Якщо аналізувати окремо за групами, виявлено зменшення вартості виробничих запасів на 22,4% та тварин на вирощуванні та відгодівлі на 12,9%. Однак інші групи відзначилися зростанням, зокрема незавершене виробництво зросло в 6 разів, дебіторська заборгованість і грошові кошти збільшилися відповідно в 6 та 5 разів.

Аналіз показників ефективності використання основних та оборотних засобів, дає можливість зробити наступний висновок, про те, що фондозабезпеченість підприємства вказаного періоду спостерігає значний знижений тренд, відбуваючись з 5082,0 тис. грн у 2018 р. до 922,4 тис. грн у 2022 р., що становить зменшення на 81,8%. Це стрімке зменшення обумовлене недостатньою заміною застарілих основних засобів новими, що призводить до значного скорочення фондоозброєності праці, майже в три рази. Вартість використаних основних засобів залишається стійкою, хоча вона коливалася протягом досліджуваного періоду. У 2022 р. показник фондомісткості залишається на попередньому рівні. Норма прибутку в 2022 р. складає 8,9%, порівняно з 41,5% у 2018 р., відзначаючи зниження на 32,6 відсоткових пунктів. Тим не менш, фондорентабельність збільшується з 30,7% до 98,4%, що свідчить про ефективне використання основних засобів навіть у період нестабільних економічних коловань.

4. З аналізу динаміки показників ефективності сільськогосподарського виробництва підприємства витікає наступне, вартість валової продукції у фактичних цінах зросла на 92645,0 тис. грн. Повна собівартість також збільшилася майже в 1,5 рази, що негативно вплинуло на показники ефективності, і це зростання відзначається у обох галузях. Виручка від реалізації продукції в 2022 році складає 76519,0 тис. грн, порівняно з 54101,0 тис. грн у 2018 році, збільшившись на 22418,0 тис. грн. Загальний прибуток та прибуток в галузі рослинництва зросли протягом досліджуваного періоду. Однак прибуток в тваринництві зменшився на 1669,0 тис. грн. Рівень рентабельності виявляє нестабільну динаміку. Рівень рентабельності виявляє нестабільну динаміку в рослинницькій галузі, та негативною є в тваринництві.

РОЗДІЛ 3

СТРАТЕГІЧНІ ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ЗАСАДАХ ЗРОСТАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ

3.1. Стратегічні шляхи зростання підприємницької діяльності в ефективних умовах

Відсутність широко визнаного визначення поняття «стратегія» вказує на складність, різнобічність та неоднозначність цього терміну. Загальним підходом до концепції стратегії є розгляд її як конкретного плану дій підприємства, пов'язаного з його положенням у зовнішньому середовищі. Саме підприємницька стратегія є головною моделю діяльності, що використовується для досягнення конкурентних переваг на ринку.

За висловом Дж. Міддлтона, «формулювання стратегії завжди пов'язане із вибором шляху розвитку підприємства» [12]. Справно розроблена стратегія дозволяє визначити конкурентну позицію підприємства на поточному етапі, передбачити його майбутнє положення, проаналізувати фактори, які сприятимуть його конкурентоспроможності [48].

Г. Савицька [54] ідентифікує чотири різновиди підприємницьких стратегій:

- виокремитися як «найспритніший серед кращих»;
- зосередитися на «слабких місцях»;
- активно розвивати і захоплювати «екологічні»;
- змінювати економічні характеристики продукту, ринку або галузі.

Перший вид стратегії визнається як провідний, оскільки постійне впровадження новаторських ідей дозволяє випереджати конкурентів. Другий вид стратегії базується на творчій імітації, що передбачає не створення чогось абсолютно нового, а поліпшення вже відомого або існуючого продукту, забезпечуючи конкурентні переваги через цей процес.

Стратегія «екологічної» спрямована на пошук свого місця в певній сфері та трансформацію підприємства в монополіста. Стратегія, спрямована на зміну цінностей та характеристик продукту, ринку або галузі, має на меті їх перетворення за допомогою впровадження новаторських ідей та професійної майстерності, спрямованих на створення продуктів з новими економічними характеристиками та цінностями.

У наукових дослідженнях широко досліджується різноманіття стратегій розвитку підприємств, розробка яких визначається як ключова умова для їх ефективної діяльності та успішного просування. Важливо підкреслити, що головною метою держави в сучасний період є створення законодавчих та правових умов для приваблення інвестицій в економіку. Реалізація інвестицій у провідні галузі економіки на середньостроковий та довгостроковий період сприятиме підвищенню потенціалу української економіки, а на короткостроковий період – зростанню сукупного доходу населення України. У даному випадку можна використовувати класичну циклічну модель економіки, що відома як «зростання доходів населення – підвищення купівельних настроїв – збільшення сукупного попиту – розширення сукупної пропозиції – підвищення ВВП – зростання національного доходу – підвищення сукупного доходу – зростання доходів населення» [17, с. 116-124].

У стратегії забезпечення та оснащення досліджуваного підприємства матеріально-технічними засобами є актуальними питання його оновлення. З огляду на складне фінансове становище підприємства слід на основі наявних альтернатив (лізинг, кооперування по використанню техніки, послуги МТС, купівля) провести заміну технічного оснащення, та обрати найбільш прийнятну для нього.

Розвиток відтворювального процесу в аграрному секторі економіки суттєво залежить від ефективності сільськогосподарського виробництва на кожному етапі виробничого циклу. Забезпечення необхідною кількістю матеріально-технічних ресурсів стоїть перед кожним сільськогосподарським

підприємством як основне завдання, оскільки досягнення високих результатів у сільському господарстві неможливе без точного дотримання технологічних термінів обробітку ґрунту, внесення визначених норм добрив і засобів захисту рослин - іншими словами, без міцної матеріально-технічної бази.

В цьому контексті кожний підприємець повинен приділяти увагу поновленню основних засобів, що задіяні у виробничій діяльності та забезпеченні підприємства необхідною кількістю матеріально-технічних ресурсів. Отже, забезпечення сільськогосподарських підприємств необхідною кількістю якісних і доступних матеріально-технічних засобів на сьогодні є основною проблемою.

Ключовим фактором в техніко-технологічному оновленні агропромислового сектору України на сучасному етапі ринкових відносин є оновлення та розвиток матеріально-технічного та ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств.

Отже, економічно потужні господарства з великими площами землекористування повинні створювати свій власний парк сільськогосподарської техніки, тоді як слабкі та невеликі господарства можуть спільно вкладати свої ресурси для придбання машин і використання їх на міжгосподарській основі. Альтернативою є оренда техніки у машинно-технологічних станцій для виконання робіт з високим рівнем енергоспоживання або невеликими обсягами робіт. Вибір між орендою та покупкою машин здійснюється на основі економічних критеріїв.

Досліджуване підприємство в своєму використанні має певний потенціал сільськогосподарської техніки. Значна частина, яка є у господарстві вже відпрацювала свій вік, але не дивлячись на цю обставину, вона все ще використовується у господарстві.

Звичайно сільськогосподарське підприємство поступово поновлює свій машинно-тракторний парк. Підприємству для переходу на мінімальну технологію обробітку ґрунту необхідна нова сільськогосподарська техніка.

Лізинг, порівняно з іншими формами кредитування, володіє перевагами, оскільки за короткий період може забезпечити можливість оновлення технічного парку підприємства. Це створює надійну основу для успішного розвитку господарства в цілому.

Підприємству для переходу на мінімальну технологію обробітку ґрунту необхідна нова сільськогосподарська техніка. Особлива значимість для сільського господарства виникає внаслідок сезонності та тривалості обороту капіталу в цій галузі. Це створює важливі умови для використання довгострокового кредиту, але цей вид фінансування є майже відсутнім та одночасно складнодоступним для аграрного сектору.

Щоб отримати кредит необхідна сума застави, яка оцінюється значно нижче ніж її залишкова вартість та ринкові ціни. Об'єктом застави можуть є нові основні засоби, які в підприємства майже відсутні.

Альтернативним варіантом банківському кредиту є фінансовий лізинг, за допомогою якого підприємство зможе отримати необхідну техніку. Здійснимо аналіз розрахунку підприємства за лізинговою угодою. вихідні дані наведені в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Вихідні дані для розрахунку лізингових платежів

Техніка	Кількість, шт	Ціна, грн.	Вартість, грн.
Культиватор глибокорозпушувач Г-3.4	1	229300	229300
Дисковий агрегат АГ-3.0-20	1	385400	385400
Культиватор КРН-5,6У ГЕРМЕС	1	325000	325000
Сівалка СЗ-Т 3,6 АРСЕНАЛ	1	435500	435500
Трактор МТЗ-1025.2	1	1067475	1067475
Всього	х	х	2118000

Вартість техніки визначена на основі прайс-листів Полтавської філії НАК «Украгрозлізинг», з якою підприємство уклало лізингову угоду.

За даними таблиці 3.1, бачимо, що досліджуваному підприємстві для придбання техніки необхідно 2118000 грн. Щоб отримати її підприємство повинне спочатку сплатити авансовий внесок в розмірі 15% - 317700 грн, а також 7% від невідшкодованої вартості згідно діючої на сьогодні Постанови

КМУ, що становить – 126021 грн. Таким чином, сплативши наперед 443721 грн. підприємство може отримати необхідну йому техніку в користування. Розглянемо графік сплати лізингових платежів підприємством (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Графік сплати лізингових платежів підприємства

Роки	Залишок боргу на початок періоду, грн.	Сума винагороди, грн.	Сума об'єкту лізингу, грн.	Загальна сума лізингового платежу, грн.
	2118000	-	-	-
аванс	-	-	317700	317700
7%	-	126021	-	126021
2024	1800300	126021	360060	486081
2025	1440240	100816,8	360060	460876,8
2026	1080180	75612,6	360060	435672,6
2027	720120	50408,4	360060	410468,4
2028	360060	-	360060	360060
Всього:	x	478879,8	2118000	2596879,8

Аналізуючи табл. 3.2, бачимо, що через 5 років вартість техніки складе 2596879,8 грн., що на 478879,8 грн. більше за первісну вартість техніки. Враховуючи рівень інфляції (10,36%) вартість техніки кожного року буде зростати на 219424,8грн., а через 5 років вона росте на 1097124 грн. і складедо сплати 3215124 грн. Отже, уклавши договір фінансового лізингу досліджуваного підприємства заощадить 618244,2 грн.

Розглянемо ситуацію придбання підприємством техніки не за договором лізингу, а в кредит. Кредитна ставка уф 2023 р. по кредитах у гривні складає 25% річних. Якщо оформляти кредит на 5 років, то тільки сума відсотків буде складати 2647500 грн., (не враховуючи суми застави та страхування майна застави), а загальна сума боргу за 5 років складе 4765500 грн., що на 2168620,2 грн. більше, ніж за договором лізингу.

Таким чином, найбільш оптимальним варіантом придбання техніки для досліджуваного підприємства є фінансовий лізинг, який дає змогу заощадити кошти порівняно з іншими видами фінансування.

Головним джерелом формування високої ефективності діяльності підприємства має стати зростання ефективності використання необхідних ресурсів, задіяних у виробничих процесах. Саме ефективне їх використання може бути досягнуто за рахунок впровадження інтенсивних технологій сільськогосподарського виробництва, більш повного використання сучасних наукових та технічних досягнень, що стосуються питань технології сільськогосподарського виробництва.

Інтенсивна технологія у сільському господарстві представляє собою сукупність агротехнічних методів вирощування сільськогосподарських культур, технологічних процесів та операцій, які спрямовані на максимальне використання біологічного потенціалу продуктивності культур (їх сортів і гібридів). Це досягається за рахунок підвищення ефективності використання природних і антропогенних факторів, при одночасній мінімізації витрат трудових і матеріальних ресурсів. При впровадженні даної технології підприємство мусить самостійно чітко уявляти складність, перспективність, ризик і вартість технологій, тому для її впровадження слід застосовувати наступні елементи:

- використання та за діяння висококваліфікованих працівників, до розробки стратегії підприємства;
- залучення технологічних показників до переліку стратегічних цілей підприємства.

Підвищення ефективності на підприємстві за рахунок використання енергоощадних технологій, що характеризують:

- Мінімізація обробітку ґрунту в періодах вирощування сільськогосподарських культур, зокрема основного та передпосівного обробітку ґрунту, що, надасть можливість досягнути застосуванням результату нульового обробітку та використанням потужних сівалок. Велика увага приділяється також зменшенню кількості операцій під час збирання врожаю в четвертому періоді. Це досягається шляхом подрібнення решток

рослин (соломи, стебел кукурудзи, гички) та їх внесення в ґрунт як органічних добрив.

— збільшення області застосування гербіцидів для боротьби з бур'янами при захисті сільськогосподарських культур.

— використання сучасної та високопродуктивної техніки є важливим. Впровадження передової технології на підприємстві водночас сприятиме підвищенню якості продукції і робочого процесу.

На основі порівняння технологічних карт вирощування основних сільськогосподарських культур у досліджуваному підприємстві і з урахуванням перспективного досвіду впровадження наукомістких енергозберігаючих технологій, проаналізуємо економічну ефективність вирощування озимої пшениці за різними технологіями (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Економічний ефект вирощування озимої пшениці за різними технологіями у підприємстві, 2024 р.

Показники	Базова загальноприйнята технологія	Технології	
		Високий рівень ресурсного забезпечення	Ресурсозберігуюча
Площа посіву, га	1108	1108	1108
Урожайність, ц/га	37,9	55,6	49,1
Вартість валової продукції, грн./га	41993,2	61604,8	54402,8
Витрати на 1 га, грн.	12415,44	23697,13	22920,84
Затрати праці на 1 ц зерна, люд. год.	0,29	0,26	0,26
Собівартість 1 ц, грн.	276,5	74,54	66,23
Прибуток, тис. грн.	115,3	590,23	780,22
Рівень рентабельності, %	0,7	43,01	60,95

Дані табл. 3.3 вказують на більшу окупність витрат, спрямованих на впровадження технологій з високим рівнем ресурсного забезпечення та ресурсозбереження. Навіть при додаткових витратах зростання врожайності принесло прибуток з 1 га у високоресурсній технології 1590,23 тис. грн, а у

ресурсозберігаючій технології - 1780,22 тис. грн. Дослідження свідчать про вищу економічну ефективність використання ресурсозберігаючої технології. Навіть при нижчій на 5,5 ц/га урожайності порівняно з високоресурсною технологією, витрати на 1 га склали менше на 776,29 грн. Рівень рентабельності для ресурсозберігаючої технології склав 60,95%, в той час як для технології з високим рівнем ресурсного забезпечення - 43,05%.

Аналіз вирощування польових культур визначається значущістю дослідження витрат. Порівняння різних варіантів технологій дозволяє виявити можливості скорочення витрат у певних аспектах.

Таблиця 3.4

**Порівняння затрат при вирощуванні озимої пшениці за
високовитратною і ресурсозберігаючою технологією у підприємстві,
2024 р.**

Вид роботи	Інтенсивні технології		Економія ресурсів, або приріст урожаю при ресурсозберігаючій технології
	високо-витратна	ресурсо-зберігаюча	
Удобрення	РК 90-120	РК 45-60	Норма добрив зменшується за рахунок попередника
Посів	Норма висіву – 5-6 млн./га або 200-300 кг/га	Норма висіву – 3-4 млн./га або 120-200 кг/га	Економиться 100 кг/га насіння за рахунок поліпшення технології підготовки ґрунту і сівби + приріст зерна 3-4 ц/га
	Строк сівби – 10-25 вересня	Строк сівби – 30 вересня	Приріст зерна 2-4 ц/га
	Глибина сівби – 3-5 см	Глибина сівби – 2-3 см	Приріст зерна 1-2 ц/га
Захист рослин	Норма внесення – гербіциди 2-3 л/га, реданданти 4-6 л/га, фундазол 0,6-0,8 л/га + тілт 0,5 л/га	Норма внесення – реданданти 1,5-2,0 л/га,	Норми витрат препаратів зменшуються за рахунок того, що боротьба з бур'янами, виляганням, хворобами здійснюється агротехнічними заходами
Догляд за посівами	Кількість проходів техніки не менше 6	Кількість проходів техніки не більше 3	Економиться паливо за рахунок зменшення кількості обробітків
Збирання врожаю	Роздільне або пряме комбайнування	Стаціонарний обмолот	Приріст урожаю 5-10 ц/га за рахунок відсутності втрат зерна при збиранні

Дані представлені в табл. 3.4 свідчать, що використання ресурсозберігаючої технології, при більш низьких витратах матеріальних та трудових ресурсів, дозволяє досягати такого самого високоякісного врожаю зерна озимої пшениці, що й при високовитратних та інтенсивних технологіях.

3.2. Впровадження органічного тваринництва як природо-, та ресурсозберігаюча інновація.

Тваринництво вважається однією з ключових галузей сільського господарства, оскільки воно забезпечує виробництво продуктів харчування, постачає сировину для промисловості та надає добриво для рослинництва. Проте останнім часом в стрімкому пошуку високої продуктивності та максимізації прибутку люди використовують тварин у важких умовах, застосовуючи промислові технології, залишаючи їх у складних умовах, вживаючи стимулятори росту та втручаючись у їхні генетичні коди.

Органічне (біологічне, екологічне) тваринництво охоплює утримання, розведення і використання тварин у сприятливих умовах, відмовляючись від використання стимуляторів росту та хімічних речовин штучного походження, у середовищі, яке максимально наближене до природного. Зараз, у зв'язку із загостренням екологічної ситуації та збільшенням попиту на екологічно чисту продукцію, виникають умови для впровадження органічних методів господарювання і в нашій країні. Виробництво продукції органічного тваринництва також має економічну вигоду, оскільки ціни на таку продукцію значно перевищують ціни на продукцію тваринництва, заснованого на використанні промислових технологій.

Органічне тваринництво включає в себе утримання тварин без їх скупчення, надаючи їм максимальну можливість пастись на природних пасовищах. Тварини відсутні у нервовому стані та не є постійними

супутниками промислових комплексів і ферм. Крім того, невелика кількість тварин на обширних пасовищах запобігає їхньому витоπτуванню, сприяючи швидкому відновленню рослинності. Гній, що виділяється тваринами, рівномірно розподіляється по всьому пасовищу, сприяючи природній родючості ґрунтів.

Тварини, які вирощуються в умовах екологічного розведення без використання гормонів, стимуляторів росту, антибіотиків та інших хімічних речовин, надають екологічно чисту продукцію, яка не має негативного впливу на організм. Ціни на продукцію екологічного тваринництва, визнаного як бренд, перевищують ціни на продукцію, отриману при звичайному тваринництві, в середньому в 1,5-3 рази. Органічне тваринництво, важлива складова екологічного сільського господарства, успішно розвивається в країнах Євросоюзу вже протягом чотирьох десятиліть. Протягом цього часу досягнуто значних успіхів у розвитку технологій органічного тваринництва.

Основна концепція органічного сільського господарства полягає в уникненні використання хімічних добрив та засобів захисту рослин (гербіцидів, пестицидів та ін.), що робить вирощені корми для тварин екологічно чистими. З введенням в експлуатацію великих ферм і комплексів, традиційні методи господарювання, які були поширені на території сучасної України до промислової революції в аграрній сфері, були втрачені. Це свідчить про те, що промисловий підхід до виробництва застосовувався в усіх галузях сільського господарства. Відтак, перехід до традиційних методів господарювання визначає шлях екологізації сільського господарства в країні.

На нашу думку, в наш час у тваринництві існують всі умови для переходу до органічного сільського господарства. Тварини утримуються в умовах, які наближені до природних, тому в органічному секторі молочного скотарства використовуються тварини місцевих порід, які адаптовані до природних умов Полтавської області.

Розташування об'єкта дослідження надає можливість використовувати обширні ділянки під пасовища, які підпорядковані місцевій селищній раді. Тому було б доцільно самому підприємству використати їх для розвитку органічного тваринництва. На таких пасовищах тваринам надається можливість випасатися на відкритих луках, уникати скупченості, та не потрібні стійла. Продукти виробництва розподіляються по пасовищах природним чином, сприяючи підвищенню родючості ґрунту. Тваринам не застосовують гормональні препарати, стимулятори росту, антибіотики чи інші синтетичні речовини, і трансгенних організмів серед них немає. З таких умов випливає, що молочне тваринництво може відповідати стандартам органічного (біологічного, екологічного) господарювання та виробляти екологічно чисту продукцію, що вимагає відповідної сертифікації.

Для молочного скотарства на підприємстві рекомендовано утримувати традиційні (аборигенні) породи корів замість закупівлі нових високопродуктивних. Такі породи, зокрема чорна та чорно-ряба, які були поширені в кінці XIX - початку XX століття і вирізнялися високими показниками молочної продуктивності, є найбільш пристосованими до природнокліматичних умов регіону. Такий підхід сприяє відповідності традиційного молочного скотарства вимогам органічного тваринництва. В результаті отримується екологічно чиста продукція, яка не завдає шкоди навколишньому середовищу, сприяє зайнятості населення та використанню пасовищ, які можуть бути менш доступними для культурних порід худоби.

Крім цього, органічне молочне скотарство проявляє економічну ефективність, оскільки для утримання тварин необхідно менше витрат на дорогі капітальні приміщення. За висновками вищесказаного, це є шляхом до практикування органічного (біологічного, екологічного) тваринництва, яке завжди було традиційним для наших попередників. Основні вимоги та особливості органічного молочного скотарства:

- склад корму виключно органічний (за винятком природних мінералів і солі);

- заборона використання профілактичних антибіотиків та інших засобів;
- система утримання без прив'язки;
- встановлені вимоги до кількості тварин у приміщенні;
- обов'язкова мінімальна площа для одного екземпляра тварини;
- регулювання щільності утримання тварин в господарстві;
- забезпечення можливості тваринам виявляти свою природну поведінку;
- збільшення біорізноманіття;
- можливість досягнення продуктивності тварин на рівні із інтенсивними системами.

Виробництво 1 тонни молока в органічному тваринництві вимагає витрат енергії на рівні 1474 мегаджоулів (мДж), у порівнянні зі звичайним тваринництвом, де ця цифра становить 2721 мДж/т. Це пояснюється меншими енергетичними затратами на заготівлю кормів. Деталі щодо енерговитрат на 1 гектар сільськогосподарської землі при проведенні традиційного і органічного господарювання подано в табл. 3.5.

Таблиця 3.5

Порівняльна характеристика енергозатрат в звичайному та органічному сільському господарстві

Категорії затрат енергії	Звичайне сільське господарство, гДж / га	Органічне сільське господарство, гДж / га
Машини	0,95	1,22
Добрива Р, К, Са-	1,82	0,86
Захист рослин	0,45	0
Н-добрива	7,16	0
Висушування	0,62	0,27
Посівний матеріал	0,41	0,31
Корми	4,56	0,65
Паливо-мастильні матеріали	3,43	3,49
Разом:	19,4	6,8

Внаслідок цього тваринництво стає галуззю, яка виконує багато функцій. У сфері органічного сільського господарства тваринництво відіграє

ключову роль, і велика частина органічних сільськогосподарських підприємств спеціалізується на його проведенні. У біолого-динамічному сільському господарстві, яке є одним із варіантів органічного сільського господарства, обов'язковою вимогою є розведення великої рогатої худоби.

Для органічного сільського господарства, нарівні з виробництвом продуктів харчування, сировини тваринного походження та нематеріальних послуг (таких як послуги тварин), велике значення мають умови утримання тварин. Експериментально доведено, що якість продукції тваринництва залежить не лише від якості кормів. У молочному скотарстві, як і взагалі в тваринництві, існують три основних аспекти, на яких ґрунтується ця галузь. Крім повноцінної кормової бази та видового складу, продуктивність молочного стаду також залежить від умов утримання тварин.

Тваринництво надає сільському господарству гній, який є цінним органічним добривом для рослин. Це є важливою складовою кругообігу речовин у системі органічного господарства. Взаємодія між тваринництвом і рослинництвом виступає ключовою частиною сільськогосподарського організму. Кожне органічне сільськогосподарське підприємство повинно спрямовуватися на створення замкнутої і цілісної системи, яка виробляє органічне добриво для рослинництва та вирощує корми для тварин.

У сфері органічного тваринництва відмовляються від конкретних методів розведення, кормів і добавок, які допускаються у звичайному тваринництві. Застосовуються заходи, що відповідають природним умовам і сприяють збереженню здоров'я тварин. В органічному тваринництві, заходи спрямовані на гуманне утримання тварин в природних умовах і підтримання їхнього здоров'я. У звичайному тваринництві акцент робиться на підвищенні продуктивності.

Для забезпечення щоденної потреби однієї корови в кормах потрібно 23 кг корму, що повністю задовольняє зоотехнічні потреби у всіх необхідних інгредієнтах. Оптимальний раціон включає в себе сіно конюшини, силос різнотрав'я, соломку ячмінну та дерть ячмінну (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

**Структура добового кормового раціону підприємства, к. од.,
2024 р.**

Групи кормів	Фактична		Розрахункова	
	кг	у % до підсумку	кг	у % до підсумку
Концентровані	5,22	37,7	4,4	32,3
Грубі	3,5	25,3	5,8	42,6
Соковиті	3,13	37,0	5,42	25,1
В підсумку	11,85	100	15,62	100

Досліджуване підприємство використовує 10,1% своєї сільськогосподарської площі для природних кормових угідь. Головна частина цих угідь розташована на землях з середнім механічним складом. Вони відзначаються великою продуктивністю, а враховуючи сприятливі кліматичні умови для вирощування більшості сільськогосподарських культур, можна сказати, що сільське господарство операційно працює в зоні продуктивного землеробства. Така діяльність вимагає порівняно невеликих матеріальних, енергетичних та інших витрат для розвитку молочного та м'ясного скотарства.

Для утримання молочної ферми з 500 корів необхідне приміщення площею 2000 м², відповідно до нормативних вимог. У цьому приміщенні тварини будуть утримуватись під час холодного пізньоосіннього, зимового та ранньовесняного періодів. Важливо відзначити, що такі приміщення вже існують на підприємстві.

В маркетинговому стратегічному плані для молочного виробництва рекомендується зосереджуватися на Хорольському молочно-консервному комбінаті дитячого харчування. На цьому підприємстві вже успішно впроваджено виробництво екологічно чистої продукції, зокрема дитячого харчування, за допомогою сучасної німецької технології Fresh Milk Technology.

Витрати на виробництво молока при продуктивності корів на рівні 9000 кг можна знайти в таблиці 3.7.

Таблиця 3.7

**Затрати на виробництво молока при продуктивності корів
9000 кг в підприємстві, 2024 р.**

Статті витрат	Фактичні витрати промислового скотарства		Витрати за органічного скотарства		Відхилення
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис грн
Витрати – всього	3790	100	3228	100	-562
матеріальні витрати	3300	87,1	2650	81,8	-650
з них:	809	21,3	535	16,3	-274
- корми					
- пальне та мастильні матеріали	1060	28,0	875	27,1	-185
- оплата послуг і робіт	225	5,9	198	6,1	-27
- інші матеріальні витрати	1206	31,8	1042	32,3	-164
витрати на оплату праці	275	7,3	390	12,1	115
відрахування на соціальні заходи	95	2,5	98	3,0	3
амортизація	120	3,2	100	3,1	-20

Як вказано у табл. 3.7, сумарні витрати на виробництво молока у випадку органічного профілю молоковиробництва виявляються значно меншими при урахуванні 500 голів худоби. Головною статтею витрат, яка спричинила їх зниження, є вартість кормів. Зрозуміло, що частка витрат на оплату праці зросла, оскільки органічне виробництво передбачає залучення більшої кількості працівників.

Реалізація проекту органічного молочного скотарства на досліджуваному підприємстві дозволить, з ймовірністю високого рівня, досягти прогнозованих показників економічної ефективності, які представлені у табл. 3.8.

В порівнянні з промисловим молочним скотарством, продуктивність органічного молочного стада трошки менша, досягаючи 50 центнерів молока. Відповідно, обсяги виробництва також менше. Проте, коли враховувати вартісні показники, такі як витрати на одну голову чи одиницю

продукції, вони значно менше. Це призводить до вищої ціни реалізації та прибутку при зазначених раніше параметрах. З реалізацією інноваційного проекту загальний прибуток та прибуток на одну голову відповідно буде складати 127100,0 грн. Рівень рентабельності виробництва молока буде становити 169,1 %, що вище на 6,3 в.п. за звичайне молочне скотарство.

Таблиця 3.8

**Порівняльна характеристика основних економічних показників
виробництва молока в підприємстві, 2024 р.**

Показники	Звичайне молочне скотарство	Органічне молочне скотарство	Відхилення +,-
Середньорічний надій, ц/г	85,4	82,0	-3,4
Кількість голів, г	550	550	0,0
Обсяг виробництва, ц	46970,0	45100,0	-1870,0
Виробничі витрати, тис. грн.	44715,44	41334,0	-3381,4
в т.ч. на 1 голову, грн	81300,8	75152,7	-6148,1
на 1 ц продукції, грн	952,0	616,5	-35,5
Ціна реалізації 1ц продукції, грн	1550,0	1550,0	0,0
Очікуваний прибуток, тис. грн. – всього	72803,5	69905,0	-2898,5
в т.ч. на 1 голову, грн	132370,0	127100,0	-5270,0
Рентабельність виробництва, %	162,8	169,1	6,3

Серед організаційно-економічних аспектів цього проекту існує певний ризик, пов'язаний із можливим порушенням технологічного процесу виробництва продукції. Це включає в себе небезпеку недостатнього забезпечення повноцінного харчування якісними кормами і нестачу кваліфікованих працівників. З іншого боку, переваги включають відсутність потенційних конкурентів у сфері органічної продукції, можливість розширення асортименту виробництва, вигідне транспортне сполучення із базою переробки та прийнятну ціну реалізації.

Висновки до розділу 3

1. У стратегії забезпечення та оснащення досліджуваного підприємства матеріально-технічними засобами є актуальними питання його оновленням. З огляду на складне фінансове становище підприємства слід на основі наявних альтернатив (лізинг, кооперування по використанню техніки, послуги МТС, купівля) провести заміну технічного оснащення, та обрати найбільш прийнятну для нього.

Альтернативним варіантом банківському кредиту є фінансовий лізинг, за допомогою якого підприємство зможе отримати необхідну техніку. Здійснимо аналіз розрахунку підприємства за лізинговою угодою. Вартість техніки визначена на основі прайс-листів Полтавської філії НАК «Укragролізинг», з якою підприємство уклало лізингову угоду.

З розрахунків бачимо, бачимо, що досліджуваному підприємстві для придбання техніки необхідно 2118000 грн. Щоб отримати її підприємство повинне спочатку сплатити авансовий внесок в розмірі 15% - 317700 грн, а також 7% від невідшкодованої вартості згідно діючої на сьогодні Постанови КМУ, що становить – 126021 грн. Таким чином, сплативши наперед 443721 грн. підприємство може отримати необхідну йому техніку в користування. Аналізуючи табл. 3.2, бачимо, що через 5 років вартість техніки складе 2596879,8 грн., що на 478879,8 грн. більше за первісну вартість техніки. Враховуючи рівень інфляції (10,36%) вартість техніки кожного року буде зростати на 219424,8грн., а через 5 років вона росте на 1097124 грн. і складедо сплати 3215124 грн. Отже, уклавши договір фінансового лізингу досліджуваного підприємства заощадить 618244,2 грн.

Розглянемо ситуацію придбання підприємством техніки не за договором лізингу, а в кредит. Кредитна ставка уf 2023 р. по кредитах у гривні складає 25% річних. Якщо оформляти кредит на 5 років, то тільки сума відсотків буде складати 2647500 грн., (не враховуючи суми застави та страхування майна застави), а загальна сума боргу за 5 років складе 4765500 грн., що на 2168620,2 грн. більше, ніж за договором лізингу.

2. Підвищення ефективності на підприємстві за рахунок використання енергоощадних технологій, що характеризують:

- Мінімізація обробітку ґрунту в періодах вирощування сільськогосподарських культур, зокрема основного та передпосівного обробітку ґрунту, що, надасть можливість досягнути застосуванням результату нульового обробітку та використанням потужних сівалок. Велика увага приділяється також зменшенню кількості операцій під час збирання врожаю в четвертому періоді. Це досягається шляхом подрібнення решток рослин (соломи, стебел кукурудзи, гички) та їх внесення в ґрунт як органічних добрив.

- збільшення області застосування гербіцидів для боротьби з бур'янами при захисті сільськогосподарських культур.

- використання сучасної та високопродуктивної техніки є важливим. Впровадження передової технології на підприємстві водночас сприятиме підвищенню якості продукції і робочого процесу.

Аналіз даних впровадження таких технологій свідчить про найбільшу окупність витрат, спрямованих на впровадження технологій з високим рівнем ресурсного забезпечення та ресурсозбереження. Навіть при додаткових витратах зростання врожайності принесло прибуток з 1 га у високоресурсній технології 1590,23 тис. грн, а у ресурсозберігаючій технології - 1780,22 тис. грн. Дослідження свідчать про вищу економічну ефективність використання ресурсозберігаючої технології. Навіть при нижчій на 5,5 ц/га урожайності порівняно з високоресурсною технологією, витрати на 1 га склали менше на 776,29 грн. Рівень рентабельності для ресурсозберігаючої технології склав 60,95%, в той час як для технології з високим рівнем ресурсного забезпечення - 43,05%.

3. Оскільки в досліджуваному підприємстві галузь тваринництва знаходиться на низькому рівні розвитку, то ми пропонуємо наступне. Нами було визначено резерви збільшення обсягів виробництва продукції тваринництва в підприємстві, за рахунок впровадження проекту органічного

молочного скотарства, де можна вийти на прогнозовані із високою ймовірністю показники економічної ефективності. Розташування об'єкта дослідження надає можливість використовувати обширні ділянки під пасовища, які підпорядковані місцевій селищній раді. Тому було б доцільно самому підприємству використати їх для розвитку органічного тваринництва. На таких пасовищах тваринам надається можливість випасатися на відкритих луках, уникати скупченості, та не потрібні стійла. Продукти виробництва розподіляються по пасовищах природним чином, сприяючи підвищенню родючості ґрунту. Тваринам не застосовують гормональні препарати, стимулятори росту, антибіотики чи інші синтетичні речовини, і трансгенних організмів серед них немає. З таких умов випливає, що молочне тваринництво може відповідати стандартам органічного (біологічного, екологічного) господарювання та виробляти екологічно чисту продукцію, що вимагає відповідної сертифікації.

Для молочного скотарства на підприємстві рекомендовано утримувати традиційні (аборигенні) породи корів замість закупівлі нових високопродуктивних. Такі породи, зокрема чорна та чорно-ряба, які були поширені в кінці XIX - початку XX століття і вирізнялися високими показниками молочної продуктивності, є найбільш пристосованими до природнокліматичних умов регіону. Такий підхід сприяє відповідності традиційного молочного скотарства вимогам органічного тваринництва. В результаті отримується екологічно чиста продукція, яка не завдає шкоди навколишньому середовищу, сприяє зайнятості населення та використанню пасовищ, які можуть бути менш доступними для культурних порід худоби.

Реалізація проекту органічного молочного скотарства на досліджуваному підприємстві дозволить, з ймовірністю високого рівня, досягти прогнозованих показників економічної ефективності. В порівнянні з промисловим молочним скотарством, продуктивність органічного молочного стада трошки менша, досягаючи 50 ц. молока. Відповідно, обсяги виробництва також менше. Проте, коли враховувати вартісні показники, такі

як витрати на одну голову чи одиницю продукції, вони значно менше. За реалізації інноваційного проекту прибуток на одну голову відповідно буде складати 127100,0 грн. Рівень рентабельності виробництва молока буде становити 169,1 %, що вище на 6,3 в.п. за звичайне молочне скотарство.

Серед організаційно-економічних аспектів цього проекту існує певний ризик, пов'язаний із можливим порушенням технологічного процесу виробництва продукції. Це включає в себе небезпеку недостатнього забезпечення повноцінного харчування якісними кормами і нестачу кваліфікованих працівників. З іншого боку, переваги включають відсутність потенційних конкурентів у сфері органічної продукції, можливість розширення асортименту виробництва, вигідне транспортне сполучення із базою переробки та прийнятну ціну реалізації.

Застосування запропонованої стратегії розвитку досліджуваного підприємства надасть можливість йому значно підвищити ефективність підприємницької діяльності.

ВИСНОВКИ

1. Для досліджень та виконання завдань кваліфікаційної роботи ми обрали сільськогосподарський кооператив, що розміщений в Полтавському районі Полтавської області. Головною метою функціонування досліджуваного підприємства є здійснення господарської діяльності, орієнтованої на вирощування, переробку і збут сільськогосподарської продукції з метою здобуття прибутку. Крім того, воно ставить за мету задоволення соціально-економічних інтересів як власника, так і членів колективу.

2. Проаналізувавши динаміку ефективності використання трудових ресурсів досліджуваного підприємства, можна зробити наступні висновки. З'ясовано, що в 2018 р. середньорічна кількість працівників становила 234 особи, а в 2022 р. ця кількість збільшилася лише на одну особу, до 235.

Щодо працівників, які працюють у сільськогосподарському виробництві, їх кількість складала 209 осіб у 2018 р. та 210 осіб у 2022 р. Кількість відпрацьованого часу зменшилася на 16,5 в.п. Виробництво валової продукції у постійних цінах 2016 р. на 1 працівника зростає із 295,89 тис. грн, до 339,35 тис. грн. Показник прибутку (збитку) на 1 працівника зростає досить істотно, майже в 11 разів. Середньомісячна заробітна плата 1 працівника зросла на 4715,7 тис. грн. Коефіцієнт використання нормативу часу зменшився 0,04 в.п.

3. Проведений аналіз динаміки структури та використання основних та оборотних засобів підприємства свідчить про нестабільний характер їх використання протягом аналітичного періоду. Варто відзначити позитивні тенденції у зростанні вартості основних засобів, зокрема групи «інструменти, прилади, інвентар» (збільшення на 30,6%) і «інші основні засоби». Зазначено також зростання використання оборотних засобів на загальну суму 21104,0 тис. грн. Якщо аналізувати окремо за групами, виявлено зменшення вартості виробничих запасів на 22,4% та тварин на вирощуванні та відгодівлі на 12,9%. Однак інші групи відзначилися зростанням, зокрема незавершене виробництво зросло в 6 разів, дебіторська заборгованість і грошові кошти збільшилися відповідно в 6 та 5 разів.

Аналіз показників ефективності використання основних та оборотних засобів, дає можливість зробити наступний висновок, про те, що фондозабезпеченість підприємства вказаного періоду спостерігає значний знижений тренд, відбуваючись з 5082,0 тис. грн у 2018 р. до 922,4 тис. грн у 2022 р., що становить зменшення на 81,8%. Це стрімке зменшення обумовлене недостатньою заміною застарілих основних засобів новими, що призводить до значного скорочення фондоозброєності праці, майже в три рази. Вартість використаних основних засобів залишається стійкою, хоча вона коливалася протягом досліджуваного періоду. У 2022 р. показник фондомісткості залишається на попередньому рівні. Норма прибутку в 2022 р. складає 8,9%, порівняно з 41,5% у 2018 р., відзначаючи зниження на

32,6 відсоткових пунктів. Тим не менш, фондорентабельність збільшується з 30,7% до 98,4%, що свідчить про ефективне використання основних засобів навіть у період нестабільних економічних коловань.

4. З аналізу динаміки показників ефективності сільськогосподарського виробництва підприємства витікає наступне, вартість валової продукції у фактичних цінах зросла на 92645,0 тис. грн. Повна собівартість також збільшилася майже в 1,5 рази, що негативно вплинуло на показники ефективності, і це зростання відзначається у обох галузях. Виручка від реалізації продукції в 2022 році складає 76519,0 тис. грн, порівняно з 54101,0 тис. грн у 2018 році, збільшившись на 22418,0 тис. грн. Загальний прибуток та прибуток в галузі рослинництва зросли протягом досліджуваного періоду. Однак прибуток в тваринництві зменшився на 1669,0 тис. грн. Рівень рентабельності виявляє нестабільну динаміку. Рівень рентабельності виявляє нестабільну динаміку в рослинницькій галузі, та негативною є в тваринництві.

Проаналізувавши розвиток підприємницької діяльності на засадах підвищення економічної ефективності, та виявивши недоліки в його роботі нами були запропоновано наступні заходи щодо покращення, та її зростання.

1. У стратегії забезпечення та оснащення досліджуваного підприємства матеріально-технічними засобами є актуальними питання його оновленням. З огляду на складне фінансове становище підприємства слід на основі наявних альтернатив (лізинг, кооперування по використанню техніки, послуги МТС, купівля) провести заміну технічного оснащення, та обрати найбільш прийнятну для нього.

Альтернативним варіантом банківському кредиту є фінансовий лізинг, за допомогою якого підприємство зможе отримати необхідну техніку. Здійснимо аналіз розрахунку підприємства за лізинговою угодою. Вартість техніки визначена на основі прайс-листів Полтавської філії НАК «Укragролізинг», з якою підприємство уклало лізингову угоду.

З розрахунків бачимо, бачимо, що досліджуваному підприємстві для придбання техніки необхідно 2118000 грн. Щоб отримати її підприємство повинне спочатку сплатити авансовий внесок в розмірі 15% - 317700 грн, а також 7% від невідшкодованої вартості згідно діючої на сьогодні Постанови КМУ, що становить – 126021 грн. Таким чином, сплативши наперед 443721 грн. підприємство може отримати необхідну йому техніку в користування. Аналізуючи табл. 3.2, бачимо, що через 5 років вартість техніки складе 2596879,8 грн., що на 478879,8 грн. більше за первісну вартість техніки. Враховуючи рівень інфляції (10,36%) вартість техніки кожного року буде зростати на 219424,8грн., а через 5 років вона росте на 1097124 грн. і складедо сплати 3215124 грн. Отже, уклавши договір фінансового лізингу досліджуваного підприємства заощадить 618244,2 грн.

Розглянемо ситуацію придбання підприємством техніки не за договором лізингу, а в кредит. Кредитна ставка уf 2023 р. по кредитах у гривні складає 25% річних. Якщо оформляти кредит на 5 років, то тільки сума відсотків буде складати 2647500 грн., (не враховуючи суми застави та страхування майна застави), а загальна сума боргу за 5 років складе 4765500 грн., що на 2168620,2 грн. більше, ніж за договором лізингу.

2. Підвищення ефективності на підприємстві за рахунок використання енергоощадних технологій, що характеризують:

- Мінімізація обробітку ґрунту в періодах вирощування сільськогосподарських культур, зокрема основного та передпосівного обробітку ґрунту, що, надасть можливість досягнути застосуванням результату нульового обробітку та використанням потужних сівалок. Велика увага приділяється також зменшенню кількості операцій під час збирання врожаю в четвертому періоді. Це досягається шляхом подрібнення решток рослин (соломи, стебел кукурудзи, гички) та їх внесення в ґрунт як органічних добрив.

- збільшення області застосування гербіцидів для боротьби з бур'янами при захисті сільськогосподарських культур.

— використання сучасної та високопродуктивної техніки є важливим. Впровадження передової технології на підприємстві водночас сприятиме підвищенню якості продукції і робочого процесу.

Аналіз даних впровадження таких технологій свідчить про найбільшу окупність витрат, спрямованих на впровадження технологій з високим рівнем ресурсного забезпечення та ресурсозбереження. Навіть при додаткових витратах зростання врожайності принесло прибуток з 1 га у високоресурсній технології 1590,23 тис. грн, а у ресурсозберігаючій технології - 1780,22 тис. грн. Дослідження свідчать про вищу економічну ефективність використання ресурсозберігаючої технології. Навіть при нижчій на 5,5 ц/га урожайності порівняно з високоресурсною технологією, витрати на 1 га склали менше на 776,29 грн. Рівень рентабельності для ресурсозберігаючої технології склав 60,95%, в той час як для технології з високим рівнем ресурсного забезпечення - 43,05%.

3. Оскільки в досліджуваному підприємстві галузь тваринництва знаходиться на низькому рівні розвитку, то ми пропонуємо наступне. Нами було визначено резерви збільшення обсягів виробництва продукції тваринництва в підприємстві, за рахунок впровадження проекту органічного молочного скотарства, де можна вийти на прогнозовані із високою ймовірністю показники економічної ефективності. Розташування об'єкта дослідження надає можливість використовувати обширні ділянки під пасовища, які підпорядковані місцевій селищній раді. Тому було б доцільно самому підприємству використати їх для розвитку органічного тваринництва. На таких пасовищах тваринам надається можливість випасатися на відкритих луках, уникати скупченості, та не потрібні стійла. Продукти виробництва розподіляються по пасовищах природним чином, сприяючи підвищенню родючості ґрунту. Тваринам не застосовують гормональні препарати, стимулятори росту, антибіотики чи інші синтетичні речовини, і трансгенних організмів серед них немає. З таких умов випливає, що молочне тваринництво може відповідати стандартам органічного

(біологічного, екологічного) господарювання та виробляти екологічно чисту продукцію, що вимагає відповідної сертифікації.

Для молочного скотарства на підприємстві рекомендовано утримувати традиційні (аборигенні) породи корів замість закупівлі нових високопродуктивних. Такі породи, зокрема чорна та чорно-ряба, які були поширені в кінці XIX - початку XX століття і вирізнялися високими показниками молочної продуктивності, є найбільш пристосованими до природнокліматичних умов регіону. Такий підхід сприяє відповідності традиційного молочного скотарства вимогам органічного тваринництва. В результаті отримується екологічно чиста продукція, яка не завдає шкоди навколишньому середовищу, сприяє зайнятості населення та використанню пасовищ, які можуть бути менш доступними для культурних порід худоби.

Реалізація проекту органічного молочного скотарства на досліджуваному підприємстві дозволить, з ймовірністю високого рівня, досягти прогнозованих показників економічної ефективності. В порівнянні з промисловим молочним скотарством, продуктивність органічного молочного стада трошки менша, досягаючи 50 ц. молока. Відповідно, обсяги виробництва також менше. Проте, коли враховувати вартісні показники, такі як витрати на одну голову чи одиницю продукції, вони значно менше. За реалізації інноваційного проекту прибуток на одну голову відповідно буде складати 127100,0 грн. Рівень рентабельності виробництва молока буде становити 169,1 %, що вище на 6,3 в.п. за звичайне молочне скотарство.

Серед організаційно-економічних аспектів цього проекту існує певний ризик, пов'язаний із можливим порушенням технологічного процесу виробництва продукції. Це включає в себе небезпеку недостатнього забезпечення повноцінного харчування якісними кормами і нестачу кваліфікованих працівників. З іншого боку, переваги включають відсутність потенційних конкурентів у сфері органічної продукції, можливість розширення асортименту виробництва, вигідне транспортне сполучення із базою переробки та прийнятну ціну реалізації.

Застосування запропонованої стратегії розвитку досліджуваного підприємства надасть можливість йому значно підвищити ефективність підприємницької діяльності.